Možnost hospodářského sblížení bez celních unií.

I.

Projekt celní unie německo-rakouské postavil před nás imperativně úkol nového hospodářského uspořádání Evropy. Že jej postavil imperativně, t. j. rázně a vyhrůžně, v tom hlavně spočívá dalekosáhlý význam tohoto kroku. Řešení problému nepřináší; znamenité vývody ministra Beneše v zahraničních výborech národního shromáždění dne 23. dubna 1931 byly v tomto směru naprosto přesvědčující.

Problém nezdá se mně dnes řešitelným ani celní unií jinou, obecnější. Její uskutečnění vyvolalo by problémy ještě palčivější, zhoršilo a zkomplikovalo by ještě dosavadní stav.

Celní unie předpokládá volné proudění pracovních sil, jež jest možné jen mezi národy jazykově, kulturně a duševně velice spřízněnými. To je zásadní rozdíl mezi Evropou a Severní Amerikou, rozdíl tak podstatný, že žádné obdivování a za příklad stavění U. S. A. ho smazat nemůže. Moderní dějiny neznají ani jednoho případu utvoření celní jednoty bez tohoto předpokladu. Znají dosti příkladů různorodých národů spojených v jeden státní svazek mocí politickou, ale to jsou útvary zcela jiné povahy a jich osudy prokázaly jejich labilitu. Každá celní unie znamená přesun optimálních výrobních stanovišť; změněný proud zboží vynucuje příliv a odliv pracovních sil. Stěhování je však věcí těžkou a bolestnou, i do ciziny přibližně stejného ovzduší. — Rakousko-Uhersko bylo takovým svazkem národů, skližených hospodářsky mnohem úže než sblížených citově a kulturně. Tento vnitřní rozpor byl vlastní příčinou jeho rozpadu. Mocnářství zhynulo, ježto industrialism

stupňoval nacionalism a tím centrifugální síly, jež přemohly nakonec jak centripetální vlivy přirozené (hospodářské), tak umělé (státní zřízení). Industrialismus nutí k dělbě výroby a práce vůbec; ale chce vyráběti a pracovati jen tam, kde jest optimální stanoviště. Pro průmysly stavební a různé zjemňovací, pro obchod a bankovnictví, bylą za Rakouska tímto nejlepším stanovištěm Vídeň. Nastěhovalo se tam z této nutnosti na statisíce Čechů, Židů atd. s výsledkem stupňované čechofobie a stupňovaného antisemitismu. Optimálním místem těžkého průmyslu staly se uhelné revíry: na Duchcovsko na př. nastěhovaly se desetitisíce dělníků českých, na Ostravsko a Kladensko tisíce úředníků a obchodníků německých, jež táhl za sebou německý kapitál ono montánní podnikání vedoucí. Přispělo toto promíchání národů k jejich sblížení a smíření? Jen náměsíčník to může tvrditi.

Představme si populační důsledky na př. německo-francouzské celní unie: Optimální stanoviště těžkého průmyslu posune se do rurské oblasti, elektrotechnického snad do Berlína, průmyslu textilního do severní Francie, atd. Francouzští havíři nemohou doplniti kádr francouzských textiláků, musí buď složit ruce v klín nebo stěhovat se do Německa. I za zlepšených hmotných podmínek budou tam, v cizím ovzduší, nespokojeni a nešťastni. Přece však utvoří se francouzské enklávy v Německu (vzpomeňme polských v Porýní), německé ve Francii. Národnostní a menšinové problémy vzniknou i tam, kde jich nikdy nebylo. Velkou výhodou západní Evropy byly její jasné hranice národnostní. Má nastati balkanisace i zde?

Pohled na cizí zboží snáší každý nepoměrně klidněji než pohled na cizího člověka, jenž vnucuje nepřetržitě myšlenku, že připravil o chléb a místo člověka domácího. Při každém silnějším hospodářském napětí ozývá se v každé zemi volání po „ochraně domácího pracovního trhu“ — do češtiny přeloženo: „ven s cizinci!“ Ideální soužití evropských národů, soužití sloužící míru a sblížení, vyžaduje proto, aby nedocházelo k žádným velkým populačním přesunům, k žádnému tvoření nových národnostních menšin.

Na druhé straně nelze oddisputovati skutečnost, že příroda je mnohem rozmanitější než lidé, že v jedné zemi skrblila a druhou obdařila vším možným. Příkré rozdíly mezi plodností půdy a plodností národů, jež ji obývají, stupňují ještě tyto protivy. Před nedávnem označil jeden z povolaných mluvčí ital-

ského fašismu cíl zahraniční politiky tohoto hnutí: docíliti lepšího rozdělení výrobního bohatství mezi národy. A o to skutečně jde, toť jádro problému. — Zde nepomohou rady, aby ti chudší „rozvinuli své možnosti", když jich není nebo když to vyžaduje ohromných kapitálů, které nelze zúročiti, a desítiletí práce k tomu. Je potřebí účinné pomoci prýštící z pocitu solidarity plně pochopené. Co tedy možno dělati?

Positivní svůj návrh rozdělil dr. Beneš na dvé: řešení krise zemědělské a řešení krise průmyslové. Jádro návrhu zemědělského je toto:

„Státy, dovážející zemědělské produkty, by se mezi sebou a se zřetelem na zemědělské státy dohodly, že poskytnou preferenční režim, úměrný svým vnitřním možnostem, zavazujíce se však mezi sebou, že za to nežádají protikoncesí, zachovávají i nadále ke státům průmyslovým klausuli o nejvyšších výhodách a požívají této klausule v úplné rovnosti mezi sebou ve státech zemědělských."

To vše je velice určité, konkretní a proveditelné; návrh ten pronikl zásadně též v Ženevě a je na cestě k uskutečnění.

Mnohem hůře to vyhlíží s řešením průmyslovým. O tom praví dr. Beneš:

„Proti tomu všemu není jiné pomoci nežli dohoda průmyslových států o mezinárodní reglementaci produkce a distribuce zboží, provázená dohodou o některých zásadách sociálního zákonodárství a o zkrácení doby pracovní. Šlo by o dohody, obdobné nedávné dohodě o výrobě a prodeji cukru. Nejdříve by bylo nutno zvolit hlavní obory průmyslové a pak obory výroby standardní."

„Trvalé ozdravění evropského hospodaření dá se provésti trojím postupným procesem. Především stabilisací cel průmyslových, pak postupným snižováním cel a konečně vyrovnáváním cel na hlavní produkty tak, aby se došlo ke skutečné „Angleichung" ve všech hlavních průmyslových státech evropských a tím ve skutečnosti pro celou Evropu k něčemu takovému, co chce plán německý jen pro svou střední Evropu.

Je tedy především nutno usilovat dále o celní mír a dohodnouti se se státy, které učinily výhrady, aby od nich upustily. Tím by se dosáhlo stabilisace cel. Ukáže se dále,

*

že řada států při dobré vůli může snižovati cla. Záchrana Evropy není možná jinak, než že ponenáhlým přechodem přes stabilisaci a snižování cel nejprve uvnitř Evropy dospěje se k volnému obchodu. Aby to bylo možno, je nutno v Evropě učiniti další a poslední rozhodný krok: jednati o mezinárodní reglementaci některých velikých odvětví průmyslových. Touto mezinárodní reglementací myslím především bedlivěji, podrobněji a vědečtěji státně řízenou mezinárodní politiku obchodně-průmyslovou, provádění dohod o rozsahu produkce v jednotlivých státech a dohod o distribuci výrobků a vzájemného rozdělení tržišť na světovém trhu."

Z vývodů dr. Beneše o průmyslovém řešení vyznívá resignace a vědomí, že tyto návrhy zůstávají svojí účinností a proveditelností daleko za návrhy zemědělskými. Jak dlouhá řada předpokladů nesmírně spletitých, z velké části až dosud neprostudovaných, splnitelných mezinárodně teprve po dlouhých zápasech hospodářských skupin uvnitř každého státu! Perspektiva ztrácející se v mlhách tisícerých pochybností, perspektiva takřka beznadějná. Zdá se mně naprosto správným snažiti se nejprve o stabilisaci, pak o snižování a konečně o vyrovnávání cel uvnitř Evropy. Ale jak k tomu dospěti? Jakým jednotným počinem uskutečnitelným bez svízelných, vždy znovu a znovu se zaplétajících jednání lze dáti Evropě čerstvou vzpruhu, důvěru v řešení, víru v solidaritu? Je třeba jasného, přímočarého programu pro soubor obchodně-politických problémů, které tvoří konec konců jeden celek. — Klademe si tím problém řešitelný?

Snad se nemusíme této naděje vzdávati, vrátíme-li se k etickým základům všech lidských styků. Třeba se kajícně odvrátiti od „dědičného hříchu", který zatěžuje hospodářské politisování mezistátní. Je jim vědomé nebo podvědomé přimhuřování očí právě k skutečnostem nejzávažnějším. Na omluvu a vysvětlení lze jen uvésti staletou tradici, jíž nebylo tak snadno střásti.

Kardinální skutečnost, k níž se vrací každá diskuse obchodněpolitická, je velice jednoduchá: obchodní bilance může býti aktivní nebo pasivní a každý stát přeje si bilanci aktivní. I ministr Beneš mluví o naší, československé, nutnosti docilovat aktivní bilance. Všichni chtějí tedy totéž.

Zdali všichni stejným právem? A jak vyhověti těmto snahám vzájemně se vylučujícím?

Friedrich Liszt odhalil základní neupřímnost systému Smithova, jenž namlouval celému světu, že nejvýhodnějším obchodním systémem pro všechny a za všech okolností je volný obchod, ačkoliv to byl jen systém nejvýhodnější pro Anglii. Stejnou neupřímností jsou všechny pokusy o důkaz, že snaha po obchodní aktivitě je „merkantilistickým bludem". Skutečnost všem dobře známá, je však velice prostá: Bilance obchodní nemusí býti nezbytně aktivní, ale musí zde býti nezbytně vyrovnaná bilance platební. Není však státu, u něhož by neznamenal zahraniční obchod více než polovinu jeho veškerých hospodářských vztahů k cizině, a u velké většiny zemí representuje více než tři čtvrtiny těchto vztahů. — V přečetných případech znamená tedy pasivní zahraniční obchod pasivní platební bilanci, t. j. buď hospodářskou bídu nebo zadlužování cizině, politickou odvislost a služebnost. Myslím ovšem trvalou pasivitu; na dvou anebo třech letech tak mnoho nezáleží; ale když trvá pasivita deset a více let bez vyhlídek na zlepšení, hrozí pauperisace a bankrot.

Poukaz, že právě nejbohatší státy, na př. Velká Britanie měly již před válkou trvale pasivní zahraniční obchod — je zcela planý. Jedině dík předcházejícím 80 letům své aktivní bilance byla Anglie již tak daleko, že aktivního obchodu nepotřebovala; má na př. na úrocích plynoucích z ciziny větší příjem než ČSR. z celého svého zahraničního obchodu! Ale i Anglií by dnes neškodila méně pasivní bilance a živě se po ní shání; zrovna tak pečuje o výhodnou obchodní bilanci bohatá Francie, ač má mimo velkých úroků ještě miliardové příjmy z cizineckého ruchu. Aktivním zahraničním obchodem bohatne právě ještě rychleji než bez něj. Každý stát usiluje tedy o dosažení tohoto stavu, ač ho nemají všechny státy stejně zapotřebí a ač je ovšem nemožno, aby měli všichni účastníci světového obchodu aktivní bilanci. Pro mnohé z nich je však aktivní obchod jedinou možností vyrovnané platební bilance, jediným východiskem z bankrotu a služebnosti a s tím třeba počítati.

Mezinárodní dělba práce vylučuje, aby stát A měl vyrovnanou bilanci s každým jednotlivým ze svých partnerů B, C, D, atd. Má třeba aktivní bilanci s B, pasivní s C

a je ponecháno státu B, aby svou pasivitu vůči A vyrovnal, kde chce a jak chce. Stát B obrací se však (zcela pochopitelně) v prvé řadě na stát A; a žádá od něho, svého hlavního dodavatele, celní koncese. Žádá je, i když A nemůže ničeho cenného poskytnouti, ježto je právě tento A a B spojující kus světové hospodářské sítě takový, že jim musí proudit více zboží z A do B než naopak. Nato sahá B k jinému prostředku: zvyšuje svá cla vůči A, i když má slabou naději a nedostatečné předpoklady, že těmito cly buď vybuduje vlastní zdatný průmysl nebo že tato cla nebude platit konsument státu B, nýbrž exportér státu A. Neboť na každý pád má A okamžitou byť zcela krátkodobou výhodu a úlevu — zlepšení své bilance snížením dovozu anebo zvětšením svých celních příjmů. K tomu další ještě možnost, totiž vyhlídku, že jeho vysoce chráněný průmysl zlepší dumpingovým vývozem i druhou stránku obchodní bilance. Výsledek je, že B, aby sobě poněkud a na krátký čas situaci ulehčil, svého partnera A trvale a moc poškozuje; a ježto tak dělají skoro všichni, je konečný výsledek převážně škodlivý pro všechny. Než zastavme se u možnosti „nechat platiti clo ne vlastního konsumenta, nýbrž cizího exportéra".

Kdyby byla taková konstrukce cla možná, znamenalo by to zřejmě odklizení všech nesnází. Clem, jež by musel platit, t. j. převzíti na své útraty cizí exportér, by pasivní stát vyrovnal nejpohodlnějším způsobem svou pasivitu, prostě zvyšováním svých celních příjmů. Takové odsunování cla je však en za výjimečných okolností možné. Zpravidla platí si své clo každý stát sám. Celní příjmy objevují se v státním účetnictví právem jako položka rovnocenná daňovým příjmům a nikoli jako aktivní složka platební bilance se zahraničím. Zde však právě může se státi náprava a v ní tkví možnost lepšího uspořádání mezinárodních hospodářských vztahů na podkladě solidarity hlouběji a opravdověji pojímané.

II.

Státy s plně aktivní bilancí platební musí svým pasivním partnerům část svého přebytku vraceti. Uznávajíce, že je obchodování s pasivním partnerem pro ně velice výhodné, pro onoho však trvale nemožné, musí mu situaci usnadňovati, umožňovati mu, aby svou pasivitu

snášel a zmenšoval. Když tak nemohou učiniti celními ústupky, nechť se o to pokusí přímou refundací, plněním peněžitým.

Navrhuje se tedy vlastně, aby nevybíral importující stát dovozní cla, nýbrž exportující stát vývozní clo, a toto clo importérovi odváděl? Kdyby si aktivní stát A opatřoval prostředky k placení refundace tím, že zatíží vývozním clem právě ten svůj aktivní průmysl, jenž do státu B mnoho vyváží — byla by to arci náhrada dovozního cla clem exportním. I tato eventualita je však pro oba státy lepší než stav dosavadní. Stát A bude ve vlastním zájmu vybírat exportní clo optimální výše, t. j. tak mírné, aby dovolovalo ještě rozvinutí co největšího exportu.

Kdyby tuto hranici překročil — řízl by se dvakrát; neměl by ani exportu, ani příjmů z exportního cla. To je něco docela odlišného od dnešního stavu, když si stát B clo jako dovozní clo sám stanoví a vybírá, a to pod tlakem svých zájemníků výrobců, které ho chtějí míti co největší — aniž by bral nejmenší ohled na exportéra z A. Při dovozním cle zatlačuje zájem ochranářský zájem fiskální, při vývozním cle je to naopak. Fiskální i výrobní zájmy státu A jdou takřka paralelně, jejich vyvážení je proto mnohem snažší. Nebude však v podstatě platiti přece konsument státu B ve formě zdraženého zboží? Snad, ale v každém případě bude platiti méně. Neboť dnes mu tuto nepřímou daň ukládá jeho domácí výrobce mající zájem na tom, aby celní ochrana byla výdatná a pak mu ji bude ukládati oklikou přes svůj stát cizí exportér, jenž má zájem, aby byla co nejmenší. Stát B bude v každém případě ve výhodě, jakožto příjemce platů, jež nevybírá od svého obyvatelstva, nýbrž jež mu odvádí exportující stát. — Prakticky nebude se právě sdělená možnost vyskytovati příliš často a snad nikdy tak vykristalisovaná. Popatřme na př. na obchodní poměr maďarsko-česko-slovenský. Může čsl. stát uvalovat velké vývozní clo na své textilie? Stěží; bude hledati jiné příjmy. Zatíží snad globálně celý svůj export vývozní daní 1—2%ní, nebo zvýší jiné své daně, nebo se uskrovní na vydáních, zkrátka má volnost opatřit si peníze na refundační platby způsobem pro něj nejpřiměřenějším. — Přikročí-li stát A k přímému zdanění svých výnosných exportních odvětví, bude učinkovati vývozní clo jako brzda příliš násilné a bouřlivé expanse, která by musela,

trvajíc, vyvolat protitlak. Tím, že se stát A včas sám omezí, vyhne se zakročení tvrdšímu a nevčasnějšímu.

Tento obchodně-politický systém možno nazvat systémem „clearingovým" — vyrovnávacím.

Clearingem se řeší velkoryse a obecně to, co se pokouší vyřešiti různé kvotové a kontingentové úmluvy na úzkém výseku hospodářství. (Italsko-ruská smlouva kvotující dovoz surovin, nová rakousko-maďarská, maďarsko-italská, italsko-rakouská a pod.) Kontingentování vyjímá však zboží, na něž se vztahuje, z volného oběhu statků, a to se pociťuje právem za těžkou vadu, logicky neslučitelnou s naším celým hospodářským systémem. Cítí se, že vázání jednoho zboží vede nezbytně ku kontingentování nových a nových tovarů, čili ku poruše celé soustavy svobodného, nevázaného obchodu; vedle toho znamená zevšeobecnění kontingentové myšlenky ovšem zrušení — de fakto — klausule nejvyšších výhod. Clearingová smlouva tuto volnost zachovává: může zásadně postrádati kvotisace a kontingentování na jednotlivých hospodářských úsecích, ježto dociluje nezbytného vybalancování pro celek obchodních styků. To oč se snaží kontingentování nesměle a na úzkém výseku, provádí clearing obecně na celé šířce hospodářských styků.

Jaké má výhody proti celní unii? Předně umožňuje skutečnou, nejenom předstíranou samostatnost států, jež se jím spojí. Státy ty podrží svá cla, své odlišné spotřební a jiné daně, svou celou hospodářskou soustavu. Až na určitá obmezení mohou zásadně s jinými státy upravovat svůj obchodní poměr jako doposud. Po stránce právní má clearingový systém tu přednost, že se nepříčí doložce nejvyšších výhod a nijak jich nekřižuje, ať se vztahuje na větší nebo menší počet států. Doložka ta mluví o přestupu zboží za stejných podmínek — na tom se nic nemění. Stát B, jenž uzavřel clearingovou smlouvu se státem A, ale nikoliv s jiným vůči němu aktivním státem A 2, dodrží vůči A 2 závazky, jež mu ukládá položka nejvyšších výhod — dokud mu je ukládá.

Třetí výhoda vůči celní unii je proveditelnost clearingu bez nekonečných jednání. Státy, jež pociťují svou vzájemnou solidaritu a nutnost vyjádřiti ji činem, mohou se na něm zásadně dohodnouti, a mají později čas vyřešiti vnitřní pro-

blémy, jež jim z toho nastanou, samostatně, podle svých zvláštních potřeb a vnitřních konstelací. Celní unie je těžkým nebezpečím, poněvadž skližuje mechanicky národy, které nejsou dosti sblíženy duševně a kulturně, vyžaduje nepřehledně velkých předprací a její účinek praktický, na jednotlivá odvětví, zůstává přes to nejistým.

Celní unie je půdou kluzkou, skokem do tmy. Nelze předem odhadnouti ani při nejpečlivějším úsilí, jakých obětí si vyžádá, ve kterých oborech a v jaké výši, ba je těžko to říci, i když jsou již přineseny. Šikovný zájemce může vhodnou propagandou zveličovat svou oběť; ztráty daleko větší, vzniklé sumací malých položek jsou přehlíženy, zůstávají nezjistitelny.

Výše závazku, jejž přijímá „clearingem" aktivní stát a úlevy, jež může očekávati stát pasivní, jsou mnohem lépe známy. Máme pod nohama pevný základ, jejž lze ještě zpevniti maximalisováním: přebírá se závazek refundovati tolik a tolik % obchodního aktiva, avšak maximálně tolik a tolik. Eventuální chyby lze snadno napravit.

Úmluva clearingová umožňuje „clara pacta" a předpokládá je; předpokládá správné statistiky, poctivé zjišťování skutečností.

Maximalisování, o němž byla právě zmínka, je jedním z náznaků neobmezené takřka elasticity „clearingové" obchodní smlouvy. Nepříčí se nikterak její povaze, jest naopak v duchu základní myšlenky, aby refundovaná sazba nebyla ve všech případech stejná. Budę se snad pohybovati vhodně okolo 10%. Když je ve styku států A—B aktivum 400 milionů Kč, odváděla by tedy země A zemi B obnos 40 mil.

Kritika clearingového obchodního systému bude se jistě upínati i k tomuto číselnému vyjádření. Ukáže bez obtíží, že se obchodní statistiky různých zemí ohromně rozcházejí, až o 100%. Jak tedy počítati clearingové refundační kvoty? Odpověď je prostá: dle správné statistiky. Když se nemohou státy dohodnout ani na tom, aby jednotnou a pravdivou statistickou službou zjišťovaly nezvratnou skutečnost, že jde přes hranici tolik a tolik vagonů dřeva, jež se účtovaly za tu a tu cenu; jestliže se nemohou dohodnouti dva národy ani na tom, aby upustily od toho, klamat sebe a druhé nesprávnou statistikou, pak není vyhlídky na dohodu ve věcech důležitějších. Pak jsou solidarita, dorozumění, právo, sblížení, duté

fráze, za nimiž nestojí nic než příšera shroucení evropské civilisace.

V duchu základní myšlenky: bezelstného obchodování a přátelské pomoci pro toho, kdo ji má zapotřebí, nemůže si zřejmě činiti země s aktivní bilancí platební nárok na refundaci, i když má pasivní obchod. Nelze naopak žádati, třeba od země s vysokým obchodním aktivem, refundační kvotu, když jest prokázána její silně pasivní platební bilance. Všechny tyto náměty netýkají se však podstaty myšlenky: že obchodování má přinášeti oběma stranám přibližně stejné výhody a že musí obsahovati předpoklady svého trvání. Toho však dnes není a nemůže býti. V dosavadních obchodních smlouvách platí se v podstatě celními ústupky. To je však měna velice nejistá a nestálá. Důsledkem zásady nejvyšších výhod stojí nás dále koncese, kterou povolujeme, často mnohem více, než jaká jest její cena pro našeho partnera. Abychom mu mohli dát 10, musíme vyhoditi z oken 20 a 30. Systém nejvyšších výhod má však tolik technických a jiných výhod, že se nelze odhodlati k tomu, hodit jej zkrátka přes palubu. Clearingový systém umožňuje platit celní koncese jejich pravou hodnotou, doplňovat nevyvážené celní ústupky peněžitě a vyvarovat se tak toho, aby se dávaly neodůvodněně presenty třetím státům.

Státy obchodně aktivní mají tedy platiti státům pasivním; co však za to obdrží? Nabízejíce svým sousedům clearingový systém, budeme je ovšem vázati na podmínku: obchodních smluv dlouhodobých a vázaných, překvapení vylučujících. Požadavek dlouhodobosti jest plně oprávněn. Zavázav se k plnění peněžitému, musí se aktivní stát postarati o sehnání peněz, musí event. modifikovati svůj daňový systém a podobně. To jsou opatření, jež nelze požadovat improvisovaně na jeden rok. Mimo maximalisování platební povinnosti a minimalisování aktiva může žádat platící stát další: aby obnosů, jež odvádí, bylo použito ke státním nákupům u něho a pod. Systém je tak elastický, že se dá přizpůsobit nejrůznějším potřebám. Dlouhodobost a pevná vázanost je velmi cenným aktivem pro země průmyslové; lépe než co jiného brání překotnému budování nových průmyslů v mladších zemích, se všemi jeho povážlivými ná-

sledky. Tuto možnost rozvinutí svého blahobytu mohou si však chudší země jen tehdy obmeziti, mají-li jinak zajištěno, že jejich platební bilance se bude lepšit. A to právě jim dává a zaručuje clearingová smlouva.

Clearing usnadní státu i vnitropolitickou stránku celních dohod. Stát může se otázat průmyslu, jenž se usilovně dožaduje, aby mu byl umožněn přístup do cizího státu, třeba obětováním jiného odvětví, zdali je ochoten přispěti za to přínosem do clearingu? Když se tento expandující průmysl chopí výmluvy, že mu export tolik nevynáší, je na to v mnoha případech jediná správná odpověď: Nesneseš-li ani mírnou exportní dávku, provádíš dumping! A potírání dumpingu, násilné expanse ztrátové, t. j. jen na účet domácího spotřebitele možné, potírání této vlastním státem, bude nesmírně blahodárné.

Pro financování clearingu, může se také stát poohlédnout u oněch odvětví, jež se ve skromné beznáročnosti netlačí na cizí trhy, těžíce plnýma rukama z vysoké celní ochrany, jež jim vydává domácí trh. Jsou takové obory, jichž nelze jejich blahobytného privilegia zbavit jinak než cestou zvláštního zdanění; neboť třeba uznat, že nevýhody z připuštění cizího zboží by byly značné a že by si snad onen druhý stát dotyčné celní koncese ani velice nevážil. Pro takové průmysly dovedu si představiti zvláštní dávku, která je protihodnotou za účinnou celní ochranu jim poskytovanou.

Podstatou navrhovaného systému jsou tedy tyto zásady: (čísla platí jen příkladně). Aktivní státy evropského kontinentu vyhlédnuté pro užší sblížení, odškodňují státy pasivní 10% refundací svého obchodního aktiva. Refundace platí se jen z aktiva přesahujícího jistý obnos asi tak volený, že se mírné aktivum, ne vyšší než 10%ní nehonoruje. Zamění-li se za trvání smlouvy poměr aktivního a pasivního partnera, platí pro nového aktivního partnera ovšem tytéž povinnosti. Obchodní smlouva uzavírá se nejméně na 6 let a není ani potom vypověditelná s lhůtou kratší než jednoroční. Výpočet děje se na základě statistiky, prováděné systémem jednotným a druhou smluvní stránkou kontrolovatelným. Při sporech o výši, o způsobu výpočtu a všech ostatních sporech ze smlouvy vzniklých, rozhoduje závazně a neodvolatelně rozhodčí instance. Protihodnotou clearingu je ustálenost obchodního poměru — jeho

předpokladem jasnost a vnitřní poctivost úmluvy. Jeho výhodou je neomezená elasticita a to, že má v sobě automatický korektiv event. nesprávných předpokladů vzatých při dělání smlouvy za základ. Přecenili jsme třeba celní koncesi, kterou jsme obdrželi, ale platíme za to menší refundaci. Správnější předpoklady, poctivější dedukce, spravedlivější vyrovnání zájmů — to vše bez bouřlivých přesunů v hospodářském seskupení národním a mezinárodním.

III.

Jak však docíliti, bez celní unie, nejen vybalancování vzájemných styků clearingem, nýbrž i jejich zesílení? Preference pro nejdůležitější druhy zboží je prostředek, na nějž se nejčastěji pomýšlí. Jak však zavésti preference bez porušení smluvních závazků o nejvyšších výhodách? Takových možností bylo nadhozeno několik.

Jednou jsou na př. mezistátní refundace vybraných cel. Stát A vybírá od státu B totéž clo na určité zboží jako od státu třetího, ale vrací toto clo státu B, který je zase vrátí svému exportérovi. Tuto dvojnásobnou refundaci určitého cla možno ovšem skrývat a maskovat; v každém případě je to procedura spletitá. Když se provádí otevřeně, je to přece jen obcházení nejvyšších výhod; „tajné" provádění nepřichází vůbec v úvahu.

Je však možnost jiná, již dlouho prakticky používaná, jež není považována za porušení nejvyšších výhod, ačkoliv je via fakti zrušuje. Polsko na př. dává sice nejvyšší výhody; ale ve svých celních smlouvách poskytuje jen %ní srážky na svá autonomní cla; jen výjimečně váže i absolutní výše celní sazby. Ten stát nyní, kterému své clo váže, nabývá při obecném zvýšení preferenci. Tento případ udál se naposled v minulém roce. Polsko zvýšilo řadu svých celních položek mezi nimi i cla na celulosu. Ve smlouvě s ČSR. bylo však clo na celulosu vázáno. Důsledek (nezamýšlený ovšem Polskem, neboť toto chtělo prostě svému celulosovému průmyslu pomoci) byl ten, že jsme nabyli preference vůči Finsku, Norsku atd., ač mají tyto státy v Polsku nejvyšší výhody. U jiných položek bylo tomu snad opačně. Nám bylo clo zvýšeno a k tomu ještě diferencováno k dobru třetích. Polsko své smluvní závazky při

tom neporušilo. Obecné uplatnění „polského systému“ umožňuje tedy zavedení preferencí bez porušení nejvyšších výhod. Je ovšem otázka, zda postižené státy se s tím spokojí i když nemohou právnicky nic namítati. Pro státy vázané mezi sebou clearingovou úmluvou, nemohl by ovšem býti „polský systém“ uplatňován, neboť vylučuje dlouholetou a nezměnitelnou vázanost, jež je nezbytným předpokladem clearingu.

Myšlenka preferencí zemědělských, jež by poskytovaly průmyslové státy kontinentální agrárním státům evropským, bez toho, aby žádaly pro své průmysly nějaké preference v těchto zemích, je nepochybně znamenitá. Tímto tahem odzbrojují se průmysloví nepřátelé preferencí, země jako Italie, Anglie, Švýcary, Belgie, které se obávaly, že budou oboustrannými preferencemi z východoevropských trhů vytlačovány. Preference jedině zemědělská, obmezená k tomu ještě různými výhradami nebude však moci rozřešiti problém zesílení hospodářských svazků a rektifikaci příliš velkého vzájemného odklonu evropských států. Na výrobky průmyslové se preference vůbec uplatniti nedá bez úplného zhroucení položky nejvyšších výhod.

To dr. Hodáč ve svém proslovu na valné hromadě Svazu průmyslníků zdůraznil a výstižně na to poukázal, že není též zemědělskými preferencemi ještě vyřešen poměr průmyslových států mezi sebou. Výrobní a prodejní úmluvy jsou též jen možny u obmezeného počtu odvětví (standardní artikly, malý počet velkých výrobců).

Zbývá proto otázka, jak dospěti k dalšímu a obecnému snížení co možná největšího počtu ostatních cel. Prvním počinem musí býti i zde odstranění starých neupřímností, rozptýlení pojmových mlhovin zrak kalících. Rozdíl mezi odvětvím koncentrovaným (k nimž přináleží malý počet velkovýrobců) a odvětvím výrobně rozptýleným (v nichž pracují desítky a stovky menších závodů) jest zde na výsost důležitý. U první skupiny (ale pouze u této) mohou úmluvy a dohody se zahraničím přinésti řešení; nikoliv u druhé skupiny — dnes stále ještě větší a důležitější. Nesmíme také přehlížeti, že stále se tvořící nové průmysly probíhají nezbytně napřed prvou fází — rozdrobeností — i když jsou svou povahou předurčeny pro soustředění. Význam těchto nových odvětví se nesmí pod-

ceňovat — vždyť k nim patří automobilky, výroba letadel, radio, gramofony, atd., které se během jednoho desítiletí vyšinuly z malých počátků na vedoucí místa. Těmto „rozptýleným" skupinám lze zdánlivě pomoci jen snižováním cizích cel (pokud jsou to odvětví exportní) a zvyšováním cel vlastních, pokud se spokojují s domácím trhem. Nechybí ovšem ani odvětví, která trvají současně na obojí.

Při dožadování celních sazeb operuje se vždy s tvrzením, že to nebo ono „odvětví" má cla v té a té výši nezbytně zapotřebí. Jako by bylo odvětví zaměstnávající třeba sto tisíc lidí něčím jednotným! Tvrdí se směle, že naše zemědělství nebo náš průmysl, naše výroba pšenice nebo krajek, nemůže postrádati cla určité výše. Ve skutečnosti je každé takové výrobně nebo územně rozptýlené odvětví seskupením četných producentů vyrábějících za nejrozmanitějších podmínek. Určité clo je pro jednoho ještě nedostačující a pro druhého již dávno vysokou prémií, čistým darem z veřejných prostředků! Anglie na příklad obětovala již před 80 lety své zemědělství úplným zrušením obilních cel. Zmizelo proto pěstování pšenice z Anglie? V letech 1927/1928 a 1929/1930 produkovala Velká Britanie 14,087.000 q pšenice (více než ČSR. a skoro tolik jako Polsko) a hradila 20% své domácí spotřeby! To znamená: i za nejhorších předpokladů nebylo to „anglické obilnářství", které zmizelo, nýbrž jenom jeho část; určité jeho úseky udržely se bez jakéhokoliv cla. Stejně je tomu u každého skoro odvětví, vyjma několika průmyslů menších, v jednom kraji koncentrovaných. Ministr obchodu měl by odmítat každou žádost o celní ochranu operující tvrzením, že ten a ten výrobek nesnese snížení cla. Průměrná cena a kalkulace postrádají průkaznosti. Vždy by musel požadovati: sdělte kalkulaci výrobců, kteří jsou a) na tom nejlépe, b) nejhůře. Mimo tohoto kalkulačního rozpětí třeba dále vědět, kolik výrobců a pracovních sil do jednotlivých skupin spadá. Potom teprve víme, není-li clo spíše neodůvodněným darem než nezbytnou ochranou a pro koho. Při značných kalkulačních rozdílech je clo ustanovené dle potřeb malé skupiny výrobně nejslabší, těžkou hospodářskou chybou. Čím menší je tato nejslabší skupina, tím více je odůvodněná pomoc jiná než celní.

Určité zboží má na př. svéstojnou cenu pohybující se mezi 4 a 8, průměr je 6. Rozdělíme výrobce do čtyř skupin 4—5,

5—6, 6—7, 7—8. Při určitém počtu výrobců může býti situace ta, že do každé z uvedených skupin padá zrovna $^1/_4$ výrobců. Stejně dobře však může býti v nejlepší kategorii a) 50% výrobců, v b) 25%, v c) 20% a v kategorii d) jen 5%.

Otázka cla bude zcela jinak vyhlížeti právě podle toho, jak velký úsek výroby padá do kategorie d), jež ochrany nezbytně potřebuje. Není výhodnější podpořiti tuto slabou skupinu přímo (státními dodávkami, daňovými slevami, dopravními výhodami, tlakem na rozdělení domácího trhu za výhodných podmínek pro skupiny slabší, atd.) než přemrštěnou celní ochranou, jež znamená dar pro ostatní silnější skupiny, zdražení konsumu, těžkosti se sousedy? Prozkoumání všech celních sazeb pod tímto hlediskem odkrylo by netušené reservy pro možné jich snižování. Vlivem mezistátního clearingu bude toto snižování pro státní finance méně riskantní, než dosavad. Úbytek celních příjmů — dnes jedna z hlavních pohnůtek udržovat cla — bude vyrovnán poklesem clearingových závazků, po případě vzrůstem clearingových příjmů.

IV.

Nový útvar států spojených clearingovou úmluvou bude současně více než celní unie; bude se svým způsobem hmotného vyrovnání blížit jednotnému státu!

I v každém státním útvaru jsou kraje bohaté a oblasti, jež příroda macešsky vybavila. Jak se tam provádí vyrovnání? Jak je tam vyřešen problém těsného styku oblastí bohatých a chudobných? Jednak odlivem lidu do krajů požehnanějších, jednak odlivem peněz do oblastí chudobných. Oblasti bohatší přinášejí, jak se říká, „oběti“ (z velké části jen zdánlivé) k dobru krajů „pasivních“, jichž daňová poplatnost sama nestačí na jich administrativu, veřejné práce, atd. První vyrovnávací možnost, zcela volné proudění lidí — jednotný pracovní trh — nelze mezi cizími národy akceptovat. Volný a společný pracovní trh je možný jen při již dosaženém velice úzkém, citovém a kulturním sblížení. Rakousko-Německo by si to mohlo dovolit, snad Francie a Belgie, jiní sotva.

Obchodní styky složek bývalého Rakousko-Uherska mezi sebou nemohou býti nikdy tak těsné, jak bývaly. V jejich ochabnutí je — a to se přezírá — i element zdravý; byloť tím protrženo i mnohé n e p ř i r o z e n é hospodářské pouto. Jest poskrovnu zemí s přirozenými hranicemi příkrými, naprosto determinovanými. Ve všech ostatních případech je v každém státním svazku něco, z geofysického stanoviska, nuceného. Státní a celní hranice je vždy jakousi umělou čarou, jež přetíná souvislosti zeměpisné. Ať je tažena jakkoliv výhodně — příroda náhlé přechody nemilující, neoddělila jednotlivé kraje od sebe tak přísně, aby po protržení celní čáry nenastal přesun směrem k sousedovi na druhé straně čáry. Platí to i pro země tak vyrovnané jako Francie. Kdyby se stalo na př. jednoho dne území na levém břehu Rhôny až po hranice samostatnou celní oblastí, v níž by vládl volný obchod, t. j. bezcelnost na všechny strany, uplatnily by se silněji přirozené gravitační síly — dnes státním svazkem tlumené — směrem k Švýcarsku, Italii a Španělsku. Styk s ostatní Francií by se uvolnil, i kdyby zůstal stejně bezcelný jako dříve. Stejně by tomu bylo v každém jiném případě — v Německu by Rýn nebo Mohan jako hranice volno-obchodářského západního nebo jižního Německa, zmenšil obchodní styky se severním Německem, atd. Každá oblast, vykrojená z dosavadního svazku a osamostatněna jako území bez cel, našla by jinou rovnováhu, jiné přirozené obchodní spojení odlišné od dosavadního.

Nemůže býti proto již nikdy o tom řeč, aby vzájemné styky nástupnických států nabyly staré intensity. Rozpadnutím Rakouska uvolnila se gravitace Čech k Vídni, avšak zesílil se nutně spád k Slovensku, ale též k Německu a k ostatním zemím mimorakouským, poněvadž přetrženo bylo i mnohé pouto umělé, nás na Vídeň vázající. Stejně dnešní Rakousko podléhající až dosud tak silně přitažlivosti českých zemí, vidí tuto zmenšenu a vzrůstá styk s ostatními jeho sousedy. Tím ovšem není řečeno, že se úbytek a přírůstek kvantitativně vyrovnávají. V bývalém styku dnešního Rakouska s českými zeměmi bylo snad 70% přirozené hospodářské gravitace a 30% umělé, státním svazkem přivoděné. Jeho přerušením odpadlo nejen oněch 30%, nýbrž styky ty ochably daleko nad tuto míru, zmizelo mnoho i z těch 70% přirozených. To však právě se má odčiniti.

Jde o to, aby nastalý odklon byl potud rektifikován, pokud vybočil nad pravou míru. Nelze ovšem tuto „pravou míru" přesně udati. Můžeme si ji však dobře znázorniti představou, že by se byly všechny nástupnické státy přiklonily úplně k zásadě volného obchodu a nechaly otevřeny své hranice na všechny strany. Pak by se plně uplatnily dané poměry geofysické, nastal by „přirozenězeměpisný" odklon nástupnických sousedů a „přirozenězeměpisné" přilnutí k ostatnímu světu. Ve skutečnosti vybudoval arci každý stát svou vlastní celní hradbu různé výše a tvářnosti a vzdálil se tím od svého nástupnického souseda mnohem dále, než bylo oběma zdrávo. Ideální hospodářská vazba států byla by právě taková soustava, která by se daným hospodářsko-zeměpisným a populačním skutečnostem nejvíce přiblížila. Státy západoevropské jsou této přirozené vazbě při svých nynějších soustavách blíže než my ve střední Evropě. Celky staré, od sta let vybalancované, našly ovšem své vztahy již přesněji a lépe. Je to jako v bajce o dvou ježcích, kterou kdesi sděluje Schopenhauer. Bylo jim zima a přitiskli se k sobě, aby se zahřáli. Při tak těsném sousedství vnikali však každému z nich sousedovy ostny bolestně do těla a prudce si proto odsedli; aby toho hned zase litovali pociťujíce znova zimu. Až se jim podařilo nalézti optimální vzdálenost. Problém ježků — toť úkol, před nějž je postavena naše země a její sousedé. Společný státní svazek — různojazyčných národů tak od sebe odlišných — se rozpadl, byl sblížením příliš těsným. V dnešní osamocenosti však mrzneme. Nebezpečným je zkombinovat jako náhradu na rychlo takovou nebo onakou celní unii, pro niž chybějí ještě ostatní předpoklady. Clearingová smlouva může však býti vhodným mezistupněm, manželstvím na zkoušku, rozvazatelným bez těžkých otřesů. Jinak je tomu u celní unie, uzavřené bez dlouholeté průpravy hospodářské, politické, citové. Zůstala by nesplněným slibem a těžkým zklamáním. Neboť její ostatní, mimohospodářské předpoklady jsou — dohromady — důležitější než hlediska ekonomická. Stálé přetřásání hospodářských otázek skrývá nebezpečí nesmírného jich přeceňování. Člověk nežije samým chlebem, a historie ukázala nesčíslněkráte, že národům je svoboda a sebeurčení při menším kuse chleba milejší než egyptské

hrnce masa. Nesbližujme se příliš rychle s myšlenkou vzdát se předčasně a překotně sebeurčení sotva nabytého, ale přijměme myšlenku, přinésti pro jeho zachování oběti, které jsou jen rozumnými investicemi. Je možno vytvořiti těsnou a trvalou hospodářskou kooperaci mezistátní i beze ztráty sebeurčení, zbaví-li se mentalita vedoucích mužů několika tvrdošíjných předsudků a přijmou-li zásady, které se přímo vnucují, jakmile jsme se od těchto předsudků osvobodili.

Předpoklad této změny v nazírání hospodářském je ethický. Zásada „Right or wrong, it is my country", t. j. „Obecně správné a spravedlivé je to, co zrovna dnes mé zemi prospívá", musí býti odhalena v celé své krátkozrakosti a, — musí býti podle toho jednáno.

Otto Kapp.

*

Hospodářské sblížení jednotlivých států a cesty k tomu vedoucí jsou otázkou, která zaujímá celou hospodářskou veřejnost. Hledají se cesty a náměty, a jedním z takových námětů je také námět p. Ing. Kappa, který se snaží tuto věc vyřešiti pomocí zvláštního systému, který nazývá systémem „clearingovým". Přinášíme názory p. Ing. Kappa jako článek, na který by se mohla navázati diskuse o celém problému. Při tom ovšem zachováváme si svoje stanovisko v této věci.

Nepřihlížejíce k vlastnímu pojmu platební bilance, jako stavu v určitém okamžiku, nemůžeme souhlasiti s názory, že by pasivní platební bilance, zaviněná pasivitou obchodní bilance, i když by trvala po delší dobu, musila vždy znamenati „hospodářskou bídu, zadlužení v cizině atd.". Jest vždy rozhodující, z jakého důvodu pasivita vznikla. Jestliže by vznikla z toho důvodu, aby se hospodářsky povznesl kraj, hlavně z dovozu zboží povahy investiční, nemusila by znamenati pasivita ještě neštěstí, i když trvá po řadu let, jestliže tím jen nastane „hospodářské otevření" státu.

Autor má na mysli nahrazování domácích cel, které vedle své funkce finanční mají v prvé řadě funkci hospodářskou, cly vývozními států vývozních, které — až na nepatrné výjimky — mají v prvé řadě funkci finanční. Autor jest si toho velmi dobře vědom, neřeší však problémy, zda finanční prospěchy, které by dovoznímu státu jeho systémem clearingovým nastaly, vyvážily celkové prospěchy, jež plynou z dovozního cla pro tyto státy dovozní.

Také systém clearingový bude narážeti na potíže, jak uvádí sám autor. Bude těžko zjišťovati, i při nejlepší vůli, stále měnlivý poměr pasivity obchodní bilance mezi jednotlivými státy. Při tom nepřihlížíme ani k potížím, souvisícím se stanovením vývozních cel, které by byly více méně obdobné jako při stanovení cel dovozních.

Systém sám by aspoň fakticky porušoval také klausuli nejvyšších výhod.

R. S.